

TÜRKİYE’DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN BOYUTLARI

STATUS OF THE CHILD LABOR IN TURKEY

*Hacer TOR****Özet:**

Bu çalışma Türkiye’de çalışan çocukların sayısal durumlarını, sektörlere göre dağılımını, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen çocuk işgücü araştırmalarının verilerine göre analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bugüne kadar Türkiye’de çalışan çocukların bazı gereksinimlerini karşılanabilmesi ve sorunlarının azaltılabilmesi doğrultusunda çeşitli girişimler yapılmıştır. Bu girişimlere ILO/IPEC Programı’nın Türkiye’de uygulanmaya başlamasından itibaren bir çok farklı kuruluşun çeşitli çabalar içine girmesi ve bu çabaların birbiriyle eşgüdümlü, birbirlerini tamamlayan etkinliklere yönelmesiyle mücadelenin kapsamında önemli bir genişleme meydana gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen üç ayrı çocuk işgücü istatistiklerinin sonuçları, çalışan çocukların sayısında bir düşme olduğu yönündedir. Ancak Türkiye’de çalışan çocukların kesin sayısı bilinmemektedir. Bunun da en önemli nedenleri arasında bu konuda yapılan araştırmaların azlığı, resmi istatistiklerde yasa dışı çalışan çocukların, aile işlerinde çalışan çocukların, sokakta çalışanların ve geçici, mevsimlik çalışanların doğru olarak yansıtılabilmelerinin güçlüğü gibi faktörler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Çocuk, Çocuk İşgücü, Çocuk İstihdamı.

Abstract:

This paper analyzes numerical data and sectoral distribution relating to child labor in Turkey. The information is taken the labor force research data collected by the Turkish Statistical Institute. Several attempts have been made to resolve the problems of child workers in Turkey. The first stage was the implementation of the International Program on the Elimination of Child Labor (ILO/IPEC). After introduction of the program, many organizations started various activities directed towards children workers in Turkey. Since these initiatives were coordinated and complementary activities there were remarkable developments in the fight against problems of the child workers. The Turkish Statistical Institute examined the child labor force proportion by means of three separate statistical components and the results revealed that number of the child workers has a tendency to decrease. Despite some statistical research carried out in Turkey, the precise number of children that are working cannot be determined. Some of the leading factors can be listed as paucity of research carried out in this area, inaccurate official statistical data

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Aile ve Tüketici Bilimleri Eğitimi Bölümü – Ankara hyilmaz@gazi.edu.tr, hacertor59@gmail.com

regarding the number of children who are working illegally, employed as unpaid family workers, working in the streets, working on the temporary or seasonal basis, and other related factors.

Key words: Child Worker, Child Labor Force, Child Employment.

Giriş

Çocuk işçiliği sorunu gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz içinde önem taşıyan bir konudur. Türkiye kırsal yerleşimden kentsel yerleşime ve tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçiş sürecini yaşamaktadır. Bu süreç, çocuk işçiliği sorununu daha fazla gündeme getirmekte özellikle aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çocuklar, eğitimlerini yarıda bırakıp marjinal işlerde çalışmaya başlamaktadırlar. Çocuk fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişim dönemini henüz tamamlamadığı için, özellikle çalışma hayatındaki çeşitli etkenler, tüm gelişimini olumsuz etkileyebilecek unsurları içinde barındırmaktadır. Çocuk işçiliğinin çocuğun gelişimi açısından yarattığı sakıncalar açıktır. Ancak Türkiye ve benzeri ülkelerin sahip olduğu sosyo-ekonomik yapı ve kültürel değerler, bu sorunu kısa vadede çözümlenmenin olanaksız olduğunu da göstermektedir.

26

Nedenleri ne olursa olsun, çocukların çalışmaları, eğitimden uzaklaşmalarına fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra çeşitli istismarlara uğramalarına neden olmaktadır. Çocuk emeğinin istismar edildiği bugünkü yapı, çalışan çocuklar konusunun köklü bir biçimde ele alınmasını, çalışan çocukların sorunlarının çözümü yolunda yol ve yöntemler bulunmasını, çocuk işçiliğine karşı mücadelede rolleri bulunan kişi, kurum ve kuruluşların çabalarını yoğunlaştırmalarını gerektirmektedir. Bu çalışmada çalışan çocuk kavramı, Türkiye’de çalışan çocukların genel durumu, çocukların çalışma nedenleri, çocuk işçiliğinin yarattığı sorunlar, çalışan çocukların korunmasına yönelik çalışmalar üzerinde durulacaktır.

1. Çalışan Çocuk Kavramı

“Çalışan çocuk” kavramı, farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. Çalışan çocuk tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde bile farklılıklar görülmektedir. Genel yaklaşım, hayatını kazanmak veya aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma hayatında yer alan 18 yaşın altındaki bireylerin “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” olarak ifadesi yönündedir (Fidan, 2004).

Türkiye’nin onayladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1. maddesi, 18 yaşından küçük herkesi “çocuk” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise, 15-24 yaş grubunu

genç işçi olarak kabul ederken, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak ya da yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları “çocuk işçi” veya “çalışan çocuk” olarak adlandırmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu da Uluslararası Çalışma örgütü’nün yaptığı ayrımı kabul ederek 15 yaşına kadar olanları çocuk işçi, 15-18 yaş arasında olanları genç işçi olarak kabul etmiştir (Bakırcı, 2004).

2. Türkiye’de Çalışan Çocukların Genel Durumu

Gelişmekte olan her ülke için olduğu gibi Türkiye içinde önem taşıyan bir konu olarak çocuk istihdamı; nüfus, eğitim ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma kavramlarıyla yakından ilgili bir konudur. Çocuk işçiliğinin boyutlarını istatistikî verilerden görmek mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ILO/IPEC (Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı) teknik desteği ile Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili veri tabanı oluşturmak, çalışan çocukların çalıştıkları sektörleri, çalışma koşullarını, sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koymak amacıyla 1994, 1999 ve 2006 yıllarında çocuk işgücü araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre ülkemizde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısı giderek azalmaktadır. Yıllara göre gerçekleştirilen çocuk işgücü anketleri aşağıdaki tablolarda çocuk işgücü anketlerinin sonuçları detaylı bir şekilde değerlendirilecektir.

Tablo1: Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri (Bin kişi)

	1994	1999	2006
Kurumsal olmayan sivil nüfus	59,736	65,422	72,957
0-5 yaş grubundaki nüfus	8,469	7,93	8,479
6-14 yaş grubundaki nüfus	10,945	11,938	12,477
6-17 yaş grubundaki nüfus	14,968	15,821	16,264
İstihdam (6yaş +)	20,984	22,124	22,963
İstihdam (6-14) yaş	958	609	318
İstihdam oranı (6-14 yaş)	40398	40183	40331
İstihdam (6-17 yaş)	2,269	1,63	958
İstihdam oranı (6-17 yaş)	40224	40247	40426
Kent	611	478	457
Kır	1,659	1,151	502
Erkek	1,372	955	632

Kadın	898	675	326
Tarım	1,51	990	392
Tarım-dışı	759	640	566
Ücretli veya yevmiyeli	648	617	513
Kendi hesabına veya işveren	52	28	26
Ücretsiz aile işçisi	1,57	985	420

(Kaynak: tüik.gov.tr, 2010.)

Çocuk işgücü araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 6-17 yaş grubunda olup ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı 1994 yılında 2 milyon 269 bin iken, 1999 yılında 1 milyon 630 bine, 2006 yılında 958 bine düşmüştür. Ayrıca zorunlu eğitim çağında olan 6-14 yaş grubundaki ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısı da 1994 yılında 958 bin iken, 1999 yılında 609 bine, 2006 yılında ise 1994 yılına göre % 67 azalarak 318 bine inmiştir.

6-14 yaş grubundaki çocukların istihdam edilme oranları yıllara göre incelendiğinde; 1994 yılında % 8.8, 1999 yılında %5.1, 2006 yılında ise % 2.6 olarak gerçekleşmiştir. Çocuk istihdamı; kentsel kesimde 1994 yılında 611 bin, 1999 yılında 478 bin, 2006 yılında 457 bin kırsal kesimde ise; 1994 yılında 1 milyon 659 bin, 1999 yılında 1 milyon 151 bin, 2006 yılında 502 bine düşmüştür.

Çocuk istihdamı cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde, istihdam edilen erkek çocuk sayısı 1994 yılında 1 milyon 372 bin, 1999 yılında 955 bin, 2006 yılında 632 bin olarak tespit edilmiştir. İstihdam edilen kız çocuklarının sayısı 1994 yılında 898 bin, 1999 yılında 675 bin, 2006 yılında ise 326 bindir. Görüldüğü gibi 1994 yılından 2006 yılına kadar kız ve erkek çocuklarının istihdamında ciddi bir düşüş sağlanmıştır. Fakat istihdam edilen erkek çocuklarının sayısı kız çocukların iki katıdır.

Ücretli veya yevmiyeli çalışan çocukların sayısı 1994 yılında 648 bine, 1999 yılında 617 bine, 2006 yılında ise 513 bine gerilemiştir. Kendi hesabına veya işveren konumunda istihdam edilen çocukların sayısı 1994 yılında 52 bin, 1999 yılında 28 bin, 2006 yılında ise 26 bine düşmüştür.

Diğer taraftan konu ücretsiz aile işçisi boyutunda incelendiğinde 1994'de 1 milyon 570 bin, 1999'de 985 bin iken bu sayının 2006'da 420 bine düştüğü görülmüştür.

Tablo 2'de Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların yaş grupları, cinsiyet ve sektörlere ilişkin veriler üzerinde durulacaktır.

Tablo 2: Yaş Gruplarına, Cinsiyet ve Sektörlere Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuklar (Bin kişi)

	Türkiye			Kent			Kır		
	Toplam (6-17 yaş)	Kız	Erkek	Toplam (6-14 yaş)	Kız	Erkek	Toplam (15-17 yaş)	Kız	Erkek
Toplam									
1994	2,669	897	1,372	958	391	567	1,31	507	805
1999	1,63	675	954	609	269	340	1,02	406	615
2006	958	326	631	318	112	206	639	214	425
TARIM									
1994	1,51	748	762	730	343	388	779	405	374
1999	990	529	460	461	235	226	529	294	235
2006	392	189	203	182	80	102	210	109	101
SANAYİ									
1994	385	109	276	106	37	70	279	73	206
1999	322	83	239	70	20	50	252	63	189
2006	271	85	186	50	19	31	221	66	155
TİCARET									
1994	180	11	168	50	4	46	130	7	123
1999	159	34	125	31	4	27	128	30	98
2006	205	30	175	65	10	55	140	20	120
HİZMET									
1994	195	29	166	71	7	65	123	22	101
1999	159	29	130	47	10	37	112	19	93
2006	89	22	67	21	3	18	68	19	49

(Kaynak: TÜİK.gov.tr, 2010.)

Sektörlere göre çocukların istihdam edildikleri alanlar yıllara göre incelendiğinde, tarım sektöründe 1994 yılında 1 milyon 510 bin çocuk çalışırken, 1999 yılında bu sayısı 990 bine, 2006 yılında ise bu sayı 392 bine düşmüştür. 1994 ile 2006 yılları arasında bu sektörlerde çalışan çocuk oranında % 74'lük bir azalmanın olduğu görülmektedir.

Çocuk istihdamındaki düşüşü hizmetler sektöründe de görmek mümkündür. 1994 yılında 195 bin çocuk hizmet sektöründe istihdam edilirken bu sayı 1999 yılında 159 bine, 2006 yılında ise 89 bine düşmüştür.

Diğer taraftan ticaret sektöründe çalışan çocuklar incelendiğinde ise 1994 yılında bu sektörde çalışan çocuk sayısı 180 bin iken, 1999’da 159 bine düşmüş ve 2006 yılında ise 205 bine çıktığı görülmüştür.

TÜİK tarafından düzenlenen 2006 yılı Çocuk İşgücü Araştırması sonuçları 6-17 yaş grubunda ülkemizde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısının son 12 yılda tüm sektörlerde toplam olarak % 58 oranında azaldığını göstermektedir. 1994 yılında toplam 2 milyon 270 bin olan ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısı 2006 yılında 959 bine gerilemiştir. Bu gerileme büyük ölçüde tarım sektöründe çalışan çocuk sayısındaki azalmadan kaynaklanmıştır. Son 12 yıldaki bu gerileme, 6-17 yaş grubu için, tarım sektöründe % 74, sanayi sektöründe % 30, ticaret sektöründe % 54 olarak gerçekleşmiştir. Çocuk işgücü istatistiklerine göre 1994–1999 ve 2006 yıllarında gerçekleştirilen çalışan çocuklarla ilgili istatistiklere göre çalışan çocukların sayısında ciddi anlamda bir azalma söz konusudur. Çalışan çocukların sayısındaki azalmanın birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden birisi 5 yıllık zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, diğer bir neden konu ile ilgili yasaların çıkarılması ve ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) ile iş birliği yapılarak çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak amacıyla birçok kurum tarafından gerçekleştirilen çalışmalardır. Türkiye’de çocuk işçiliğinin kısa vadede azaltılması uzun vadede de ortadan kaldırılmasına yönelik olarak çıkarılan yasalar ve gerçekleştirilen diğer çalışmalarla hakkında ilerideki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır. Türkiye’de gerçekleştirilen çocuk işgücü anketlerinin sonuçları üzerinde yapılan bu değerlendirmeden sonra dünyada çalışan çocukların durumunu incelemekte yarar vardır.

3. Dünyada Çalışan Çocukların Durumu

Çocuk işçiliği dünya gündeminin de üst sıralarında yer alan ve ivedi çözüm bekleyen bir sorundur. Çocuğun çalışması, hemen hemen bütün ülkelerde yaşanmakta olan evrensel bir olgudur ve önemli bir sosyal problem olmaya da devam etmektedir. Ulusal yasaların ve uluslararası standartların varlığına rağmen, dünyanın her köşesinde milyonlarca çocuğun sağlığını, geleceklerini tehlikeye atarak çocukluklarını yaşayamadan, çoğunlukla sağlıklı gelişim şartlarına aykırı şekilde çalıştırıldığı izlenmektedir. Bölgelerin gelişmişliğine bağlı olarak dünya genelinde ortalama beş ile üç çocuktan biri ekonomik olarak faaldir ve bu çocukların büyük kısmı, gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Çocukların, özellikle de zorunlu eğitim çağında olan çocukların çalışmak suretiyle eğitimden yoksun kalması, kişisel ve toplumsal zararlara neden olmaktadır. Konu ilgili tüm kesimlerce dikkate alınarak küresel bir dava haline gelmiş, toplumun bütün kesimleri bir araya gelerek çalışma yaşamında çocuk istismarına son verilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir. Bu nedenle 1992-1993 yıllarından itibaren çocuk işçiliği konusu, ILO ölçeğinde gözetilmesi gereken konu olarak belirlenmiş ve

Çocuk İşçiliği Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) başlatılmıştır. Dünyada çalışan çocuklara ilişkin sayısal verilerin temin edildiği son kaynak olan, “Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki 2006 Küresel Raporuna” göre, çalışan çocukların % 69 gibi çok büyük kısmı tarım sektöründe, % 22’si hizmetler sektöründe, % 9’u ise sanayi sektöründe bulunmaktadır. Ayrıca bütün yaş gruplarındaki kız ve erkek çocukların çalışma yaşamına katılımları, 2000-2004 yılları arasında mutlak ve göreceli olarak her üç sektörde azalmaktadır. ILO’nun 2006 raporuna göre dünyada çalışan çocuk sayısı 2000-2004 yılları arasında 246 milyondan 218 milyona gerileyerek % 11 oranında azalmıştır. 218 milyon çalışan çocuktan 126 milyon çocuğun tehlikeli işlerde çalıştığı belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda çocukların ekonomik faaliyetlerine göre gösterdiği küresel eğilimler yer almaktadır.

Tablo 3: Çocukların ekonomik faaliyetinde bölgelere göre küresel eğilimler (2000 ve 2004 5-14 yaş grubu)

Bölge	Çocuk Nüfusu (Milyon)		Ekonomik olarak Çocuklar (milyon)		Faaliyet Oranı	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004
Asya Pasifik	655,1	650	127,3	122	19,4	18,8
Latin Amerika ve Karayipler	108,1	111	17,4	5,7	16,1	5,1
Sahra Güneyi Afrikası	166,8	186,8	48	49,3	28,8	26,4
Öteki Bölgeler	269,3	258,8	18,3	13,4	6,8	5,2
Dünya	1199,3	1206,6	211	191	17,6	15,8

(Kaynak: TİSK ve TÜRK-İŞ, 2007.)

Tabloda da görüldüğü üzere, 5-14 yaş grubundaki çocuklar arasında ekonomik faaliyet oranı dünyanın bütün bölgelerinde düşüş göstermekle beraber, Latin Amerika ve Karayipler, 2000 yılında % 16.1 iken 2004’de % 5.1’e gerileyerek, en hızlı düşüşün yaşandığı bölge olarak görülmektedir. Rakamlara bakıldığında Türkiye, altı yılda çocuk istihdam oranını yarı yarıya azaltmayı başarırken, Asya- Pasifik ve Siyah Afrika Ülkelerinde çocuk istihdam oranlarında çok sınırlı azalmaların olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Latin Amerika’nın çocuk istihdam oranını üçte bire indirerek en başarılı kıta olduğu söylenebilir. Ancak Latin Amerika’daki çocuk

istihdam oranı % 5.2 ile Türkiye’nin iki katı olduğu görülmektedir. Dünyada 5-14 yaş grubunda tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısının üçte bir oranında azalması önemli bir gelişmedir. Rapora göre, bu düşüş hızının gelecek on yılda da sürmesi durumunda 2016 yılına kadar çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kalkması mümkün olabilecektir (TİSK ve TÜRK-İŞ, 2007).

Gerek dünyada gerek ülkemizde çocuk işçiliğinin azalmasında ve bu sonuçların elde edilmesinde, “Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki 2006 Küresel Raporu”nda da belirtildiği gibi, ülkelerce konuyla ilgili alınan politika tedbirleri ile tüm kurum ve kuruluşların yaptıkları duyarlılık artırma çalışmaları ve eğitim kampanyalarının önemli rol oynadığı şüphesizdir. Ancak çocuk işçiliği dünyanın önemli problemlerinden birisidir. Yapılan çalışmalara göre çocukların çalışma nedenleri tüm ülkeler de birbirine benzer bir yapı sergilemektedir. O halde Türkiye’de çocukları küçük yaşlarda çalışma hayatına iten nedenler üzerinde durmakta yarar vardır.

4. Türkiye’de Çocukların Çalışma Nedenleri

Türkiye’de çocukların çalışmasının temel nedenleri ile çocuk çalışması hakkında uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sonuçları, büyük oranda birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Genel olarak çocuk işçiliğinin temel nedenleri; yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim olanaklarının yetersizliği ve etkin uygulanamamasıdır. Bu nedenlerin her biri bir diğerinin hem nedeni hem sonucu olabilmekte, böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır.

Araştırmalar, çocuk işçiliğinin ana nedeninin yoksulluk olduğunu göstermektedir. Yoksulluk, asgari yaşam standardına ulaşamama ve temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur. Yoksulluk sorunu ise; bozuk gelir dağılımı, işsizlik, kaynakların verimli kullanılamaması, hızlı nüfus artışı, göç, kayıt dışı ekonomi gibi başka birçok soruna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası yoksulluk sınırı, satın alma paritesine göre kişi başına günlük 1 dolardır. Bu durumda, Türkiye’de yoksulluk oranı % 0.20’dir. Yoksulluk, kırsal bölgelerde kentsel bölgelere göre daha çoktur. Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk da artmaktadır. Türkiye genelinde büyüklüğü 7 ve daha fazla olan hane halkları içinde yoksul hane halkı oranı % 45.95’tir. Araştırmalar, çalışan çocukların daha çok kalabalık ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır (die.gov.tr, 2007).

Eğitim sorunu, çocuk işçiliğinin önemli bir boyutu olup yoksulluğu da yaratan etkenlerin arasındadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, yoksul olma riski azalmaktadır. Türkiye’de okuryazar olmayan % 11.27’lik nüfusta yoksulluk oranı % 41.07 iken; yüksek okul, fakülte ve üstü eğitilmiş % 3.79’luk nüfusta yoksulluk oranı % 1.57’ye düşmektedir. Ailedeki yetişkin bireylerin yeterli

eğitim, bilgi ve becerilerinin olmaması, iş bulamamalarına ya da vasıfsız işçi olarak düşük ücretle çalışmalarına yol açmaktadır. Bu durum ailenin yoksulluğuna ve ailenin çocuğun kazancına gereksinim duymasına ve eğitim masraflarını karşılayamamasına neden olmaktadır. DİE 1999 Çocuk İşgücü Anketi sonucuna göre de çocukların %23,7'sinin okula devam edememe nedeninin okul masraflarının yüksek olmasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk nedeniyle ailelerin, çocuğun eğitim masraflarını karşılayamaması, çocuğun okula devamını engellemekte; yeterli eğitim alamaması aile bireyleri gibi çocuğun da gelecekteki donanımsız yetişkin, düşük geliri vasıfsız işgücü olmasına neden olmakta, bu durum da yoksulluk kısır döngüsüne yol açmaktadır.

Çocuk işçiliğinin diğer bir nedeni geleneksel bakış açısıdır. Ülkemizde özellikle kırsal alanlarda geleneksel yaşam biçimi içinde çocuklar, tarım sektöründe aileleriyle birlikte çalışmaktadır. Tarım toplumuna has bir yaklaşımla ve sosyo-kültürel bakış açısı ile çocuk işçiliği normal karşılanmakta, bazen de gerekli görülmektedir. Kentlerde eğitim masraflarının yüksekliği ya da eğitilmiş işgücünde yaşanan işsizlik; aileleri, çocuklarını meslek edinmeleri için çalıştırmaya yöneltmektedir. Her iki durumda da ailelerin çalışma hayatının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, bu durumun sürmesine neden olmaktadır (ÇSGB, 2005).

Çocuk işgücü arzını dolaylı olarak etkileyen bir başka faktörde talep yönüdür. Çocukların fiziksel özelliklerinden kaynaklanan bazı becerileri çocuk işgücü talebini doğuran en önemli unsurdur. El yapımı süs eşyaları, el yapımı geleneksel dokuma ve örgü ürünleri üretiminde çocukların daha başarılı olmaları nedeniyle bu sektörler tarafından tercih edilmektedirler. Özellikle bu sektörler çoğunlukla ev ve atölye tipi üretim yapmaktadır. Bundan dolayı çocuk işgücü kullanımı yasalar ile tümüyle yasaklanmış olsa bile çocukların çalışmasını ailelerin kültürel ve sosyal özelliklerinden dolayı engellemek mümkün değildir. Çocuk işgücü kullanılmasına neden olan bir başka unsur da ailelerin çocukları kendi işletmelerinde ucuz iş gücü olarak görmeleridir. Aileler özellikle küçük işletmelerde çocuğu bir taraftan ucuz iş gücü olarak kullanmakta, diğer taraftan da işletmenin gelecekteki yöneticisi olarak gördüğü çocuğu küçük yaşta işe alıştırmak amacıyla çocuğun çalışmasını olağan bir durum gibi görmektedir. Görüldüğü üzere ailelerin çocukların çalışmasına yönelik güttüğü amaçlardan biri de çocuğu işgücü olarak kullanmaktan çok, onun iş becerisi kazanmasına yönelik bir eğilimi ifade etmektedir. Bu şekilde çocuğun üretim sürecinde yer alması bir anlamda onun beceri yeteneklerini de geliştirmektedir (Çolak, 1998).

Çocukların çalıştırılmasında bir diğer neden de işverenler tarafından tercih edilme durumudur. Çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri iş

yerleri, 507 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2. maddesinin tarifine uygun üç kişinin çalıştığı işyerleridir. Bu işyerlerinin denetiminin etkin olarak yapılamaması da çocuk işçiliğinin önlenmesini ve kontrol altına alınmasını güçleştirmektedir. İşgücü maliyetlerindeki yükseklik, çocukların ucuz ve uysal işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin çocuk istihdamının sakıncaları konusunda yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik imkânlarının yetersiz oluşu, işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerine neden olmaktadır (ÇSGB, 2005).

Çocuk işgücü anketi sonuçları da yukarıda sayılan nedenleri doğrular niteliktedir. Bu araştırmaya göre Türkiye genelinde ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenlerinden % 38.4 ile ilk sırayı hane halkı gelirin katkısında bulunmak, ikinci sırayı % 19.8 ile hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak, üçüncü sırayı % 15.9 ile ailesi istediği için çalışmak, bunu % 10.4 ile iş öğrenmek, meslek sahibi olmak takip etmektedir (DİE, 1999).

Nedenleri ne olursa olsun çocukların çalışma hayatında yer almaları, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilmekte, fiziksel gelişme sürecini henüz tamamlamamış olan çocukların çalışma hayatında karşılaştıkları riskler de çalışma süreleri ve çalışma şartlarına bağlı olarak değişmektedir.

5. Çocuk İşçiliğinin Yarattığı Sorunlar

Çalışan çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak ve meslek öğrenmek amacıyla genellikle küçük sanayide, enformel sektörde, tarımsal alanda, esnaf ve sanatkarlar yanında, marjinal çalışma alanlarında, iş yerlerinde, evde, sokakta çalışan küçük yaştaki kimselerdir. Eğitim çağında çocukların çalışmaları tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Çalıştıkları sektörler ve çalışma biçimleri ne olursa olsun, çocuklar çalışma yaşamında ortak risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bulunulan çalışma ortamı, yapılan işler çocukların yaşlarına uygun olmayıp ruhsal ve fiziksel sağlıklarını tehdit etmektedir (Karabulut, 1998).

5. 1. İşyerindeki Fiziksel Riskler

Çalışma ortamı ve koşulları da çocuğun beden sağlığı ve gelişiminde önemli etkilere yol açmaktadır. Gürültü, kirlilik, toz, nem, yetersiz aydınlanma, kaygan zeminler ve merdivenler gibi çevre etkenlerinin çocukların sağlığı ve bedensel özellikleri açısından olumsuz etkilere yol açtığı bir gerçektir (Bulut, 1997).

Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen, soğuk ve sıcak metal, ağaç, şahsi hizmetler, hazır giysi, ayakkabı ve eşya üretimi, hazır kumaş ve deri giysi ve oto kaporta, boya, motor bakım ve onarım gibi

7 alt işkoluna bağlı olarak 25 ilde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre çocukların üretim için yeterli alt yapısı olmayan, eski üretim tekniklerinin, koruyucusuz makinelerin, tezgâhların, aletlerin parlayıcı, patlayıcı zararlı ve tehlikeli maddelerin kullanıldığı iş yerlerinde, çocukların yaşına, bedensel ve akılsal gelişimine bilgi ve beceri düzeyine uygun olmayan işlerde; çok düşük ücretlerle ve her türlü korumadan yoksun olarak, gün boyu çalıştırılmakta olduğu tesbit edilmiştir (ÇSGB, 1995).

Çalışma ortamlarının genellikle işçi sağlığı ve güvenliği kurallarına uygun olmaması, mekânların küçük ve gürültülü olması, havalandırma önlemlerinin alınmamış olması, bu tür çalışma ortamlarında kullanılan çeşitli maddeler çalışanların sağlıkları ve güvenlikleri açısından ciddi tehlikeler oluşturmaktadır. Örneğin; ayakkabı, saya, saraciye ve deri konfeksiyon sanayinde kullanılan ilaç, solusyon gibi yapıştırıcılar içindeki kimyasallar, solvent gibi organik sıvılarla çalışanlarda kalp, akciğer hastalıklarına, karaciğer, böbrek bozukluğuna ve sinir felcine neden olmakta, solventli yapıştırıcıları sürekli koklama ihtiyacı gibi bağımlılık etkileri de bulunmaktadır (Yüksel, 1995).

Bu alanda yapılan başka bir araştırmaya göre; çocukların ilgi, beceri, fiziksel ve ruhsal durumlarına göre işe yerleştirilmediklerini, riskli ve tehlikeli çalışma koşullarında uzun sürelerle çalıştıklarını, yetersiz ücret aldıklarını, bir anlamda karın tokluğuna çalıştıklarını, sosyal güvenlik haklarından yararlanmadıklarını ortaya koymuştur. Zaten çocukların uzun süre çalışmaları başlı başına bir risk oluşturmaktadır. Uzun süre çalışma iş kazası ve meslek hastalıkları vb. riskleri de arttıran bir etken durumundadır (TÜRK-İŞ, 1994).

2002 yılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümünün Raporuna göre, 6-7 yaş arasında her 100 çocuktan en az biri bir iş kazası veya mesleki hastalık geçirmiştir. Bu kazalarda ilk sırayı %26.1'le kırık çıkık, ikinci sırayı %19.5 ile burkulma-incinme, üçüncü sırayı ise % 15'le enfeksiyon hastalıkları almaktadır. 19 yaşın altında, 1998 yılında 86, 1999'da 134, 2000'de 74 çocuk iş göremez duruma düşmüş 2000 yılında ise 14 çocuk hayatını kaybetmiştir (Çapur, 2006).

İşyerinde çocuk işçilerin karşılaştığı en önemli fiziksel tehlikelerden birisi de genellikle yetişkinlerin şiddet kullanmalarıdır. Küçük ve kendini korumaktan aciz olan bu çocuklar, gelişi güzel dövülmekte veya kötü muameleye maruz kalmaktadır (Bequele ve Myers, 1998).

Diğer taraftan sokakta çalışan çocuklar; çiklet, su, balon, simit satıp, ayakkabı boyayıp, hamallık, çöp toplayıcılığı, çiçek satıcılığı yapmakta, sık sık iş değiştirmektedirler. Bu çocuklar uzun sürelerle çalışmakta, bir bölümü asgari ücretin üstünde de olsa az para kazanmakta, yetersiz beslenmekte, ağır

yük taşımakta, çeşitli kazalara uğramakta, fiziksel ve cinsel istismara açık ortam ve koşullarda çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar zabıta ve polislerle sık sık karşı karşıya gelmekte, farklı kişilerden kötü muamele görmekte, sokak çetelerine girmekte, zararlı maddelere alışabilmektedirler. Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar okulu terk etmek zorunda kalmakta, aileleriyle sorunları arttığında evden kaçmakta, zamanlarının büyük bölümlerini sokakta geçirmektedirler. Ailesi ve okuluyla ilişkisi kesilerek sokak çocuğu olmaya aday önemli sayıda çalışan çocuk olduğunu bu alanda yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır (Karabulut, 1999).

Fiziksel olarak uygun olmayan ortamlarda çalışan çocukların fiziksel gelişimleri olumsuz olarak etkilenirken aynı zaman da ruhsal yönden de gelişimleri risk altında bulunmaktadırlar.

5. 2. İş Yerindeki Psikolojik Riskler

Çocukların yaptığı işler çok ciddi psikolojik problemler ortaya çıkarabilmektedirler. Çalışan çocukların sosyal ve psikolojik sorunları üzerine Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) öncülüğünde dört çocuk grubu üzerinde yapılan araştırmada, ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. İncelenen ilk grup, evlerde çocuk bakıcılığı ve ev işleri yapan çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların içe kapanıklık, çekingenlik, yaşının altında gelişme, depresyon, aşağılık duygusu, ebeveynlere karşı çıkma sorunlarını yaşadıkları tespit edilmiştir.

İncelenen ikinci grup, ekili alanlarda ve çiftliklerde çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu gruptaki çocukların yorgun, bezgin, kayıtsız ve içe dönük kendisini değersiz hissetme sorunları yaşadıkları görülmüştür. İncelenen üçüncü grup; ayakkabı boyacısı, gazete satıcısı, sokak süpürücüsü, market ve/veya büfelerde satıcı, hırsızlık gibi yasa dışı işler yapan ve sokaklarda çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocuklarda, düzenli ve programlı yapısal etkinliklere karşı isteksizlik, aşırı yorgunluk, aşırı sigara ve alkollü içki tüketimi, zührevi hastalıklar, ailevi kontrole karşı çıkma, yasa dışı işlere girme, bedensel gelişememe ve bozulma sorunları görülmektedir. Aynı araştırmada yer alan dördüncü grup ise halı ve kibrit fabrikalarında çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu işler, sorumluluk, dakiklik ve dikkat gerektirdiğinden çocuklarda büyük bir stres yarattığı ve duygularını körelttiği ortaya çıkmıştır (Bequele ve Myers, 1998).

Ülkemizde çalışan çocuklarla ilgili yapılan bir çalışmada da; çalışan çocuklarda öz saygı eksikliği, utangaçlık, suçluluk duygusunda artış, intihar düşüncesi, olumsuz sosyal davranışlar, kendine olan güven eksikliği, depresyon, karşı cinsten korkma, uyumsuzluk, anksiyete, sık görülen bulgular olmuştur. Ayrıca çocukların iş ortamında işi yanlış yapınca azarlandıkları ve kötü muameleyle karşılaştıkları buna bağlı olarak korku duygusunu yoğun olarak yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Fidan, 2004).

Diğer taraftan çocukların yaptığı işlerin en ciddi ve yaygın sonuçlarından birisi, zihinsel gelişimlerini zayıflatmasıdır. Günlük rutin işlerin çocuğun yeni şeyleri öğrenmesini engellediği durumlarda, zihinsel gelişimin zarar göreceği kuşkusuzdur. Çalışma hayatı çocuğun iş dışında kendini geliştirecek bir şeyler yapmasını engellemektedir. Araştırmalar, bu çocukların boş buldukları zamanlarda da hiç okumadıklarını, TV’de ayırım yapmaksızın her programı izlediklerini, zihinsel gelişimlerini güçlendirecek hiçbir şey yapmadıklarını ortaya koymaktadır (Bulut, 1997).

Çocukların çalışma saatlerinin uzunluğu nedeniyle iş çıkışında büyük çoğunluğunun hemen eve gittiği ve çocukluk döneminin gerektirdiği etkinlikleri yapamadıkları, hemen eve gitme nedenleri incelendiğinde uzun çalışma süresi sonunda yorulmaları ve zaten düşük olan ücretlerinin başka etkinliklere katılmalarına imkân vermemesinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır (Fidan, 2004).

Genel olarak değerlendirildiğinde çocukların çalıştırılması, onun haklarını elinden alan bir davranıştır. Çocuk işçiliği, önemli sonuçlarının uzun vadede ortaya çıktığı bir problemdir. Çocuk işçiliği, hem makro hem de mikro seviyede, gelecekte oluşabilecek farklı sorunların potansiyel kaynağını da ortaya koymaktadır. Genel ve mesleki eğitimden yoksun olarak, niteliksiz bir şekilde, sadece ucuz-uysal olduğu için çocuk işgücü istihdam etme politikası, gelecekte hem işletmeler hem de ülkeler için geri dönüşümü olmayan bir hatadır. Zaten kıt olan yetişmiş insan kaynağı bu şekilde, niteliksiz-kıt olarak daha az bulunur bir sermaye olacaktır (Çöpoğlu, 2001).

Görüldüğü gibi çocukların küçük yaşlarda çalışmaya başlamaları pek çok sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sorunların etkileri uzun dönemde ortaya çıkarak bu nüfusun gelecek zamanda, vasıfsız ve eğitimsiz nüfus haline gelmelerine neden olacaktır. Kısaca çocuk işçiliğinin ortaya çıkardığı pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların uzun vadede ortaya çıkarak pek çok sakıncalar yaratacağı da bir gerçektir. Bu amaçla çocuk işçiliğini uzun vadede ortadan kaldırmak için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birçok çalışmaya Türkiye imza atmış bulunmaktadır.

6. Türkiye’de Çalışan Çocukların Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Çalışan çocukların çalışma nedenleri, sorunları ve çözüm yolları çok boyutlu olup Türkiye’nin temel sorunlarından ve bu sorunların çözümü yönündeki politikalarından soyutlamak da mümkün değildir. Bozuk gelir dağılımı, düşük ücret, işsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme, yetersiz eğitim vb. olumsuzluklar, çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katılmalarına neden olmaktadır (Karabulut, 1996).

Çocuk işçiliği konusu, tüm dünya ülkelerince dikkate alınarak küresel bir dava haline gelmiş, sivil toplumun bütün kesimleri bir araya gelerek çalışma yaşamında çocuk istismarına son verilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir.

1992-1993 yıllarından itibaren çocuk işçiliği konusu, ILO ölçeğinde gözetilmesi gereken bir konu olarak belirlenmiş ve “Çocuk işçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)” başlatılmıştır. IPEC Programı 1992 yılında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye’de başlatılmış olup bugün 87 ülkede bu program kapsamında çeşitli çalışmalar, kamu, gönüllü kuruluşlar ve ilgili kilit gruplar tarafından yürütülmektedir (TİSK ve TÜRK-İŞ, 2007).

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) çerçevesinde, bugüne kadar 11 tanesi sürmekte olan toplam 101 proje gerçekleştirilmiştir. Resmi kuruluşlar, sendika ve meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin katılımıyla yürütülen bu program, çalışan çocuk sorunu ile ilgili farklı kesimleri harekete geçirmiştir. Bu program çerçevesinde ulaşılan bazı sonuçlar arasında, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması; sokakta çalışan çocuklar için bakım merkezlerinin açılması ve meslek edindirme kurslarının düzenlenmesi; sanayi sektöründe çalışan çocuklar için sağlık hizmetleri; ilköğretimi bitiren çocukların çıraklık eğitimi merkezlerinden yararlanması; küçük işyerlerini hedefleyen İş Yeri Danışma ve Denetleme Grubu’nun oluşturulması yer almaktadır (Bakırcı, 2004).

Diğer taraftan yasalar teknolojik ve ekonomik koşullardaki değişimin yanı sıra ülkemizin Avrupa Birliğine aday üye ülkeler arasına alınması da çalışma yaşamına ilişkin mevzuatta değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede 1971 yılından başlayarak uygulanmakta olan 1475 sayılı iş kanunu da değiştirilmiş ve yerine 10.06.2003 tarihinde 4857 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir.

Böylece Avrupa Birliği müzakerelerinde görüşülecek başlıklar arasında yer alan ve Türkiye’nin önündeki önemli engellerden biri olan çocuk işçiliği ile mücadele konusunda son birkaç yılda önemli adımlar atıldığı söylenebilir.

İş kanuna göre, on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğrenimini tamamlamış olan çocukların, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde de çalışmasına olanak tanınmıştır.

İş Kanunu’nda çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalışabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmelerinin, kişisel yatkınlık ve yeteneklerinin dikkate alınması gerektiği; çocuğun gördüğü işin okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel

olamayacağı, derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar vermeyeceği belirtilmiştir.

İş Kanununda temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatlerinin günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamayacağı ancak on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu sürenin günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılacağı, okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma sürelerinin ise eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabileceği belirtilmiştir (MADDE 71).

Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaklanmıştır (MADDE 73).

Ayrıca, on sekiz ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresinin 20 günden az olamayacağı öngörülmüştür (MADDE 53).

Çocuk ve genç işçilerin işe alınmalarından önce sağlık muayenesinden geçirilmeleri zorunluluğu getirilmiştir (MADDE 87) (4587 sayılı İş Kanunu 10.06.2003 tarih ve 25134 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır).

Türkiye’de çocuk işçiliğinin kısa vadede azaltılması ve uzun vadede ortadan kaldırılmasını hedefleyen çalışmalar sonucunda, son yıllarda çocuk işçiliğinde önemli bir azalma olduğunu söyleyebilecek durumdadır. 1994 yılında yaklaşık 1 milyon çocuk ekonomik faaliyete katılırken bu rakam büyük bir azalma göstererek 1999 yılında yarım milyona düşmüştür. Bu rakamlar ise beş yıl içinde yüzde elli oranında azalma olduğunu göstermektedir. Bu azalma, 1997 yılında zorunlu eğitimin beş yılda 6-14 yaş grubunu kapsayan sekiz yıla çıkarılması dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin yanı sıra, on yıl içinde IPEC deneyimlerine dayalı olarak gerçekleştirilen daha fazla bilinçlendirme ve kapasitenin geliştirilmesi sonucunda meydana geldiği söylenebilir. Fakat çocuk istihdamı açısından ülkemizde her ne kadar başarılı çalışmalar söz konusu ise de çocuk işçiliği probleminin hala varlığını sürdürmektedir. Yukarıda sözü edilen çocuk işgücü istatistikleri TÜİK tarafından gerçekleştirilmiş olup sınırlı sayıda hane halkı (28.978) araştırma kapsamına alınmıştır. Ancak çok sayıda çocuk; “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” olarak tanınan ayakkabıcılık, oto tamirciliği, mobilya sanayi, kaportacılık gibi iş kollarında çalışmaya devam etmektedirler. Bu işler çocukların ruh ve beden sağlıklarını tehlikeye sokarak, çocukların geleceklerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan ülkemizde istatistiklere yansımayan ve sayıları tahmini rakamlarla ifade edilen sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocukları, TÜİK tarafından gerçekleştirilen çocuk işgücü anketlerine yansımamaktadır. Fakat İstanbul, Diyarbakır, Adana, İzmir, Ankara, Bursa ve Gaziantep’in sokakta çalışan çocukların çoğunlukta olduğu iller olduğu bilinmektedir. “Beş Yıllık Kalkınma Planlarında” bu konulara yer ayrıldığı dikkati çekmektedir. Örneğin, Sekizinci Beş Yıllık

Kalkınma Planına göre çocuk işçiliği, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sorununun önemini koruduğu; çocukları suça, sokakta çalışmaya, madde bağımlılığına yönelten nedenlerin ortadan kaldırılması, nüfusun tamamının zorunlu eğitim sürecinde kalmasının önemi ve mesleki eğitime talebi arttırıcı bir eğitim sisteminin oluşturulması, çocukların uzun dönemde çalışma hayatından tamamen çıkarılmasının gerektiği belirtilmektedir (DPT, 2001).

Sonuç ve Tartışma

Çalışan çocukların çalışma nedenleri, sorunları ve çözüm yolları çok boyutlu olup Türkiye'nin temel sorunlarından ve bu sorunların çözümü yönündeki politikalarından soyutlamak mümkün değildir. Bozuk gelir dağılımı, düşük ücret, işsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme, Yetersiz eğitim vb. olumsuzluklar, çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katılmalarına neden olmaktadır. Sürmekte olan geleneksel değerler de çocukların çalışmalarında önemli bir etkidir. Diğer taraftan çocuk işçiliği sorunu özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmekle birlikte sadece bu ülkelere mahsus bir durum değildir. Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması ise tüm ülkeler için ulaşılmaması gereken uzun vadeli bir hedefdir.

Anılan temel sorunların çözümü yönünde ekonomik, sosyal politikalar uygulanmadıkça; başka bir anlatımla yoksulluk ve geleneksel değerler sürdükçe, eğitim sisteminden beklentiler azaldıkça; uzun süre çocukların çalışmasının ortadan kaldırılması, çalışma yaşamının zor ve tehlikeli koşullarında çalışmanın engellenmesinde başarı sağlanması güç görünmektedir.

Bu görüş ve yaklaşımdan hareketle, çalışan çocuk sorununun çözümü yönündeki öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Yapılan araştırmalar, çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, öncelikle ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek sosyo-ekonomik önlemler alınmalıdır.

Çalışan çocukların korunmasını amaçlayan yasal düzenlemeler uluslararası standartlara uyum sağlayacak şekilde, mevzuat oluşturulmalı ve etkin bir biçimde uygulanmalıdır ve bu, ülkenin gereksinimine uygun olarak yapılmalıdır.

Eğitim ve okul, çocuk işçiliğini sona erdirmeye en etkili araçtır. Hem temel eğitim hem de mesleki eğitim yaygınlaştırılmalıdır. Eğitimin doğrudan ve dolaylı maliyetleri, yoksul ailelerin de katlanabileceği duruma getirilmeli, eğitimin kalitesi yükseltilmeli ve gelecekte istihdam olanağı sağlar duruma getirilmelidir.

Yerel yönetim, yerel kurum ve kuruluşlar, dünyadaki gelişmiş modellerden de yararlanarak çalışan çocukların sorunlarıyla ilgilenmeli; yeni

projeler geliştirilmeli; sokakta çalışan, sokakta yaşayan çocuklara hizmet götürülmelidir. Çocukların sokağın ve iş yaşamının olumsuz etkilerinden korunabilmeleri için, onların risklere karşı bilinçlendirilmesi ve asgari sekiz yıllık zorunlu temel eğitimden yararlanmalarını desteklemek üzere Sokaklarda Çalışan Çocuklar Merkezleri belediyelerce yaygınlaştırılmalıdır.

Daha çok sayıda kadının çalışma yaşamına katılması yönünde politikalar uygulanmalıdır. Kadınların çalışma yaşamına katılmaları, çocuk işgücünün elimine edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kamuoyunun duyarlılığını arttırmak ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimleriyle mücadelede kamuoyunun desteği alınmalıdır, çocuk işçiliği konusunda kamuoyu bilgilendirilmeli ve duyarlılaştırılmalıdır.

Çocuk işçiliği ile ülkedeki tüm taraflar birlikte ve koordineli bir şekilde mücadele etmelidir. Bu konuda hükümetler, işçi ve işveren kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler birlikte hareket etmelidir.

Başlayan ve önemli mesafeler kaydeden ILO / IPEC kapsamındaki çalışmaların, daha da genişletilerek sürdürülmesi konusunda, bu kurumları destekleyici politikalar geliştirilmeli ve ilgili kurumların sürdürdüğü projelerin de sürekliliği sağlanmalıdır. ILO'nun da tavsiye ettiği gibi öncelikle kısa dönemde, kabul edilemez istihdam biçimlerinde çalışan çocuklara (kölelik, fahişelik, uyuşturucu ticareti vs.), ağır ve tehlikeli işlerde çalışanlara (maden taş ocaklar vs.) ve en korumasız gruplara (12 yaşın altındakiler ve kız çocukları) ulaşılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Bakırcı, K. (2004). Türkiye'de Çocuk İşçiliği. *Görüş Dergisi*, C. 58, s. 52-56.
- Bequele, A. & Myers, W. E. (1998). *Çocuk işçiliğinde Öncelikler Çocuklar İçin Zararlı Olan İşlerde Çocuk Çalıştırılmasının Önlenmesi*. çev: R. Baykaldı. Ankara: ILO Uluslararası Çalışma Bürosu ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Bulut, I. (1997). *"Psiko-Sosyal Gelişim Sorunları" Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*. Ankara: Ödül Tasarım San. Tic. Ltd. Şti.
- Çapur, O. Ç. (2006). *Çalışan İlköğretim Öğrencilerinin Eğitim Beklentileri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çolak, Ö. F. (1998). *Küreselleşme, Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No:177
- Çöpoğlu, M. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği*. İstanbul: Tek Gıda-İş Sendikası Genel Merkezi Eğitim Yayınları No: 11
- ÇSGB. (1995). *Çalışan Çocukların Korunması İçin Politika ve Eylem Programı Yöntem Önerisi (7 İş kolu Örneği)*.

- (2005). Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu .
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı – İş Teftiş Kurulu Başkanlığı
Uluslararası Çalışma Örgütü Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı.
Ankara.
- DiE. (2001). *Türkiye'de Çalışan Çocuklar 1999*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü
Basımevi.
- DPT. (2001). *Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık
Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2573-ÖİK: 586.
- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo- Psikolojik Bakış. *Trakya
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4 (1), s. 30-49.
- Karabulut, Ö. (1996). *Türkiye'de Çalışan Çocuklar*. İstanbul: TÜRK-İŞ Çalışan
Çocuklar Bürosu.
- (1998). Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikal Mücadele TÜRK-İŞ Modeli.
Ankara. TÜRK-İŞ Yayını No: 224.
- (1999). *Çalışan Çocukların Korunması ve TÜRK-İŞ'in Faaliyetleri*.
Ankara: TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları No: 6.
- TİSK ve TÜRK-İŞ. (2007). Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Çocuklar . Adana:TİSK
ve TÜRK-İŞ Çalışan Çocuklar İçin Toplumsal Destek Merkezi, Yayın
No:281.
- TÜRK-İŞ. (1994). *Ankara Sanayinde Bir Saha Araştırması*. Ankara: TÜRK-İŞ
Çalışan Çocuklar Bürosu.
- (1996). *Ayakkabıcılık ve Sayacılık Sektöründeki Tehlikelerin
Çalışanların Sağlığına Etkileri ve Korunma Yöntemleri*. Ankara: TÜRK-İŞ
Çalışan Çocuklar Bürosu, Mart.
- TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması Sonuçları, 2006 Haber Bülteni.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.o?id=482> (E.T: 25.05.2010).
- Yüksel, N. (1995). Deri İşkolunda Çalışan Çocukların Sağlık Sorunları Eğitim
Semineri. Ankara: TÜRK-İŞ Çalışan Çocuklar Bürosu.
- 2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları – Haber Bülteni,
<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.htm> (E.T:
07.09.2007).
- İş Kanunu. Kanun No: 4587. Kabul Tarihi: 22.05.2003. Resmi Gazete Yayım tarih
ve sayısı: 10.06.2003-25134.